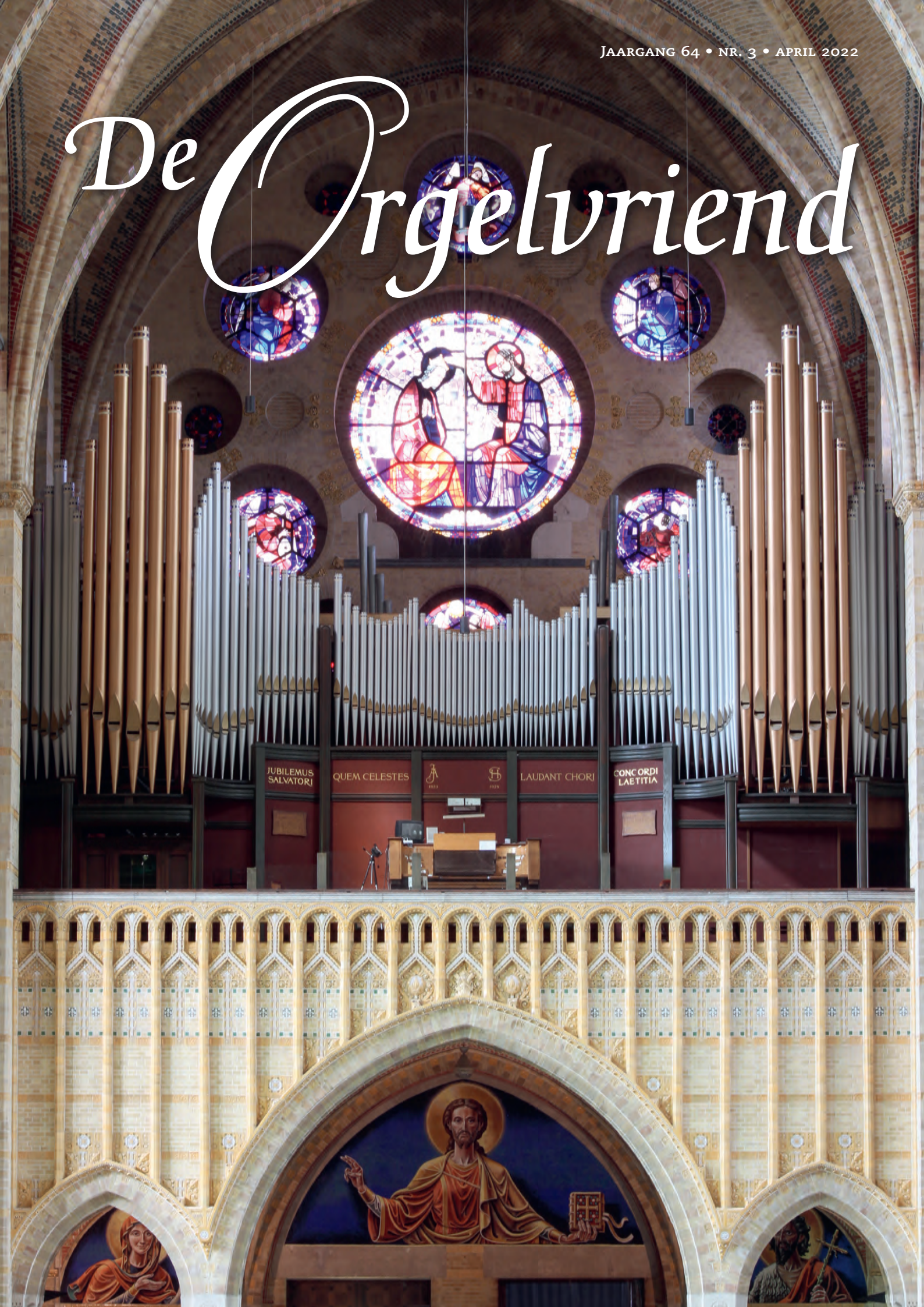

De Orgelvriend

Thijs Kramer, 'der unbeschreibliche Mann'

Op 14 december 2021 overleed de organist, musicoloog en dirigent

Thijs Kramer. Wybe Kooijmans, meer dan twintig jaar repetitor bij zijn koren, blikt terug.

Halverwege de jaren negentig vroeg Thijs Kramer me om begeleider te worden van de twee oratoriumverenigingen die hij toen dirigeerde. Hij zocht niet alleen een organist voor bij de kooruitvoeringen, ook wilde hij een repetitor met wie hij aan het niveau van deze koren kon blijven bouwen. Een organist die de koren 'kende' achtte hij bij de uitvoeringen van toegevoegde waarde. Zo kwam ik eind 1996 bij KCOV Excelsior en de Nederlandse Händel Vereniging in dienst. Vocaal Ensemble Fioretto en Concertkoor Baarn volgden enige jaren later. Zo begon een samenwerking die bijna vijftwintig jaar zou duren, een samenwerking waarin ik terdege leerde dat begeleiden een kunst apart is. Hoe ver het niveau van deze koren gevorderd was bleek uit de werken die

toen in studie waren: het *Requiem* van Verdi (Excelsior) en de *Missa Solemnis* van Beethoven (Händel Vereniging). Hondsmoeilijk als je dit nog nooit gezongen hebt! Achteraf gezien waren dit de moeilijkste werken die de koren ooit hadden uitgevoerd, hoewel een Bruckner-programma door Excelsior (*Mis in f* en *Te Deum*) en de *Hohe Messe* (Händel Vereniging) goede tweede waren.

"BEGELEIDEN WÁT ER GEBEURT"

Het spelen uit een klavieruittreksel is één ding, weten *wat* je moet spelen – en wat niet – zodat een koor er goed op kan inzetten is een heel ander ding. Vaak moeten passages worden 'omgelezen' om een speelbaar geheel te krijgen: zowel voor strijkers als voor blazers wordt heel anders geschreven dan voor

Johan Bosgra

TEKST: WYBE KOOIJMANS

Thijs Kramer en Wybe Kooijmans tijdens een generale repetitie in de Heilige Familiekerk te Soest, 14 november 2012.

Frans Smits en François Loret

In de tweede helft van de negentiende eeuw waren de orgelmakers Smits en Loret in het oosten van de provincie Noord-Brabant concurrenten van elkaar. Van beide firma's zijn naar verhouding aardig wat instrumenten bewaard gebleven. Sommige lijken zelfs op elkaar. Hebben deze orgelmakers elkaar beïnvloed?

Frans Smits I (1800-1876) en François Loret (1808-1877) waren tijdgenoten. In het gebied van het bisdom 's-Hertogenbosch, voornamelijk het oosten van Noord-Brabant en het Land van Maas en Waal, waren zij concurrenten. Smits was buiten dit gebied nauwelijks werkzaam, terwijl Loret actief was in heel België, Nederland en nog daarbuiten. De laatste had dan ook een veel groter bedrijf.

Smits is bekend vanwege de prachtige orgelfronten die hij op een aantal plaatsen realiseerde: in Boxtel (1842), Oirschot (1847), Rosmalen (1850), Schijndel (1852), Aarle-Rixtel (1854) en Amsterdam (De Duif, 1864), om er maar een paar te noemen. Ook Loret kwam in Nederland tot zeer fraaie fronten, zoals in Den Haag (1851), Breda (1859), Udenhout (1868), Lith (1870) en Sint-Michiëlgestel (1876). Er is zelfs enige gelijkenis tussen twee laatbarokke orgelfronten die in hetzelfde jaar (1857) tot stand kwamen, in Someren en Waspik, vooral vanwege de brede tussenstijlen waarvoor heiligenbeelden staan opgesteld. Verder valt op dat de disposities van hun orgels uit de jaren tussen 1850 en 1870 overeenkomsten vertonen.

Op kleine orgels met twee klavieren plaatsten beide orgelmakers ongeveer dezelfde grondstemmen en aardig wat hoger liggende registers. Loret kiest iets meer strijkende registers, terwijl Smits vasthoudt aan een plenum met Mixtuur. Ook op orgels met drie klavieren lijken de disposities op elkaar. Loret heeft alleen op het hoofdwerk een prestantenplenum, op de andere werken een fluitenkroon, terwijl Smits ook hogere prestanten aanbiedt. Verder plaatst Loret opnieuw meer strijkende registers, Smits meer doorslaande tongwerken. Maar vóór 1850 waren de disposities van hun orgels zeer verschillend. Kunnen ze elkaar misschien beïnvloed hebben, zodat hun producten steeds meer op elkaar gingen lijken?

HET CLASSICISME VAN SMITS

Toen Frans Smits in 1831 de orgelmakerij van zijn overleden broer Klaas in Reek overnam, zette hij diens classicistische bouwstijl voort. De disposities bestonden uit een flink prestantenplenum, daarnaast gedekte registers ter ondersteuning maar ook solofluit, en ten slotte vurige tongwerken. Hierbij overheersten registers in octaaflijgingen. Deze orgels waren bedoeld om in de rooms-katholieke

De orgels van Smits in Someren en Loret in Waspik.

TEKST: FRANS JESPERS
FOTOGRAFIE: WIM VAN DER ROS

Onze nieuwe eindredacteur

Met ingang van het maartnummer is Joost van Beek (*1978) de eindredacteur van *De Orgelvriend*. In de orgelwereld is Joost geen onbekende, maar met de invulling van deze functie is het de hoogste tijd eens nader kennis te maken.

KLIK Foto's / Manon van der Mispel

Bij het ter perse gaan van dit nummer zijn Joost, zijn echtgenote en hun Friese stabij nog maar net verhuisd, van Utrecht naar Vianen. In de vijftien jaar dat hij in de Domstad woonde, heeft hij eerst als jurist en later ook als tekstschrijver/redacteur een mooie en afwisselende werkring opgebouwd. “Naast mijn eindredacteurschap bij *De Orgelvriend* werk ik voor nog een aantal andere opdrachtgevers in de culturele sector, zoals Musis Arnhem, de Organisatie Oude Muziek en AVROTROS Klassiek. Voor een klein deel ben ik ook nog werkzaam in de juridische sector, onder meer in het onderwijs en als aanklager amateurvoetbal bij de KNVB.” In de orgelwereld is Joost onder andere actief als voorzitter van de Stichting Nicolaïconcerten en als secretaris van de Commissie Jacobiconcerten, beide in Utrecht. En hij geeft zelf zo af een orgelconcert. “Buiten het muzikale kan ik genieten van andere kunstvormen, sport, natuur en reises naar Scandinavië.”

Hoe kwam je in aanraking met het orgel?
“Begin jaren tachtig was het orgel in de protestants-christelijke hoek waarin ik ben opgegroeid hét instrument voor jonge kinderen die een muziekinstrument wilden gaan bespelen. Blijkbaar

zagen mijn ouders dat ik muzikaal was, en zo begonnen op mijn zesde de orgellessen bij plaatsgenoot Jan Reedeker in Zwijndrecht. Een vlijtige leerling was ik niet bepaald: ik speelde veel liever dingen na die ik hoorde in plaats van mijn lesjes uit Folk Dean te oefenen. De vader van een schoolvriendje had zo'n beetje alle opnamen van Feike Asma; hij heeft aardig wat voor mij overgezet op cassettebandjes. Zo heb ik veel orgelmuziek leren kennen.” Voor veel jongeren die orgel spelen is de puberteit een kwetsbare periode. Dat was bij Joost niet anders. “In die tijd werd Johan den Hoedt mijn leraar. Hij kon niet voorkomen dat bij mij de klad erin kwam. Omdat het orgel thuis amper meer werd bespeeld, ruilden mijn ouders dat in voor een piano. Eerlijk gezegd vond ik dat geen straf. De liefde voor de muziek kreeg toen een nieuwe dimensie: ik begon vrij obsessief naar klassieke muziek te luisteren en cd's te kopen. Nog steeds speel ik graag piano, veel orgelwerken studeer ik ook deels achter de piano in.”

Toch keerde de liefde voor het orgel weer terug. “In mijn puberjaren was ik niet alleen een beetje klaar met het orgel, maar ook met de kerk. Op zeker moment

JAAP JAN STEENSMA

In memoriam Francis Jackson

Begin januari overleed Francis Alan Jackson op de leeftijd van 104 jaar. Gerard Beemster, jarenlang dirigent van het Kathedrale Koor Utrecht, raakte begin jaren '80 bevriend met de – bij leven al – legendarische Engelse organist. Hij geeft een korte levensschets en haalt herinneringen op.

Gerard Beemster

Francis Jackson geflankeerd door vader Gerard en zoon Nic Beemster, 2016.

Gerard Beemster

Francis Jackson aan het Nicholson-orgel in Schagen, 1981.

Onze eerste ontmoeting vond plaats in 1981. Dat jaar kwam Francis naar Schagen om het inauguratieconcert te geven van het Engelse Nicholson-orgel. Ik was toentertijd de kerkmusicus van de Christoforuskerk en had in het licht van de veranderde opvattingen over de liturgie en de plaats van het koor en de kerkmuziek in die liturgie, het genoegen in Engeland op zoek te mogen gaan naar een vervangend orgel voor het Vermeulen-instrument uit 1930. Zo kwamen we – met ook een belangrijke rol voor organoloog én Schagenaar Gerard Verloop – op het spoor van het nu zo vermaarde Nicholson-orgel.

Francis was in 1981 nog net in dienst als Master of Music van York Minster, in oktober 1982 ging hij met pensioen. Er volgde toen een periode waarin componeren en het geven van orgelconcerten zijn belangrijkste bezigheden werden. Ik mocht daarvan profiteren, doordat hij voor mij en mijn parochiekoor een 'Laudate Dominum' voor koor en orgel componeerde op de tekst van psalm 117, de

Een nieuw orgel in een oude kas (I)

Op zaterdagmiddag 16 oktober 2021 presenteerde Ton Koopman de eerste twaalf registers van het nieuwe orgel van de Westerkerk in Enkhuizen – een project van Verschueren Orgelbouw onder adviseurschap van Theo Jellema. Opvallend was hoe de orgelklank in alle dynamische schakeringen overeind bleef in de tot de laatste plaats bezette kerk. Hoewel ik ver van het orgel af zat was ik geïmponeerd door de draagkracht van kleine en grote geluiden. Opvallend was ook het rijk gedifferentieerde kleurenpalet van de twaalf registers. Een compliment aan organist, orgelbouwer en adviseur is op zijn plaats. Het was een feestelijke middag die werd afgesloten met een geanimeerde receptie.

Gert Eijkelboom

Orgelfront in de Westerkerk te Enkhuizen.

In dit artikel geef ik nog geen gedetailleerde beschrijving van de klank en de speelaard. Een bezoek aan het orgel in gezelschap van adviseur en orgelbouwer staat gepland in de tweede week van maart, ruim na de sluitingstermijn van dit nummer van *De Orgelvriend*. In het meinumnummer vindt u een verslag van mijn bevindingen. In dit artikel wil ik het project in een breder perspectief plaatsen.

De na 1970 geboren organisten en orgelliefhebbers zijn minder dan mijn generatie – ik ben van 1951 – in contact geweest met romantische en vroegmoderne orgels in historische kassen. Ik was de vaste bespeler van een tweetal van die orgels: vanaf 1973 in de Engelse Kerk aan het Begijnhof in Amsterdam en vanaf 1981 in de Westerkerk in dezelfde stad. Bij de herbouw van het orgel in de Westerkerk was ik intensief betrokken. Het herbouwde orgel werd tegelijk met de

volledig gerestaureerde kerk opnieuw in gebruik genomen op 5 april 1992, op de kop af dertig jaar geleden dus. Als opmaat naar het artikel over de restauratie van het orgel in de Enkhuizer Westerkerk is het goed nog eens terug kijken naar de restauratie van het orgel in de Amsterdamse Westerkerk. In het artikel over de Enkhuizer restauratie kunnen de uitgangspunten van beide restauraties worden vergeleken. Beide orgels hebben te lijden gehad van drastische ingrepen door orgelbouwer Daniël Steenkuyl, het Amsterdamse instrument in 1895, het Enkhuizer orgel enkele jaren daarna.

VERSLECHTERING

Toen ik 1981 cantor-organist werd van de Amsterdamse Westerkerk, verkeerde het orgel in slechte staat, na de ingreep van Steenkuyl en een merkwaardige restauratie uit 1939. Het bespelen van het orgel was een wedstrijd met hinder-

TEKST: JOS VAN DER KOOY

De Three Psalm Preludes (Set one) van Herbert Howells

De *Three Psalm Preludes* opus 32 (1915/16) van Herbert Howells (1892-1983), ook wel bekend als de 'eerste set psalmpreludes', zijn composities die ik erg graag speel, al moet ik bekennen dat ik de componist Howells en dus ook deze drie preludes pas ongeveer twintig jaar geleden echt heb leren kennen. Gedurende de decennia ervoor hoorde ik af en toe koor- of orgelwerken van hem, absoluut aangenaam, maar het maakte toch niet zoveel in mij los dat ik de behoefte gevoelde mij in deze muziek verder te gaan verdiepen. Wat de aanleiding was om dat twintig jaar geleden ineens wél te gaan doen weet ik niet meer, maar eenmaal aangestoken door het vuur heb ik mij twee, drie jaar lang intensief met zijn werken beziggehouden.

Het toeval wil dat de genoemde *Three Psalm Preludes* mijn eerste kennismaking vormden met Howells' orgelmuziek. Achteraf een heel gelukkig toeval omdat de drie preludes een makkelijke toegankelijkheid paren aan een grote diepzinnigheid, muziek dus waar je snel door gegrepen kunt worden en die tegelijkertijd getuigt van een rijke muzikale inhoud. Het laatste geldt voor alle muziek van Howells, het eerste niet. Om mij tot de orgelmuziek te beperken, ook met de nu eens dromerige, dan weer imposante *Rhapsody nr. 1* (1915), met het plechtstatige karakter van *Master Tallis's Testament* (1940), of met de vriendelijke *Dalby's Fancy* (1959) zal geen luisteraar moeite hebben, de weerbarstige *Sonata* (1933) of de eigenzinnige *Rhapsody nr. 4* (1958) daarentegen geven hun geheimen niet zo makkelijk prijs en zouden daarom kunnen afschrikken.

Een jonge Herbert Howells, een paar jaar nadat hij zijn eerste set psalmpreludes componeerde.

DE COMPONIST

Herbert Howells werd geboren in 1892. Hij studeerde tussen 1905 en 1911 bij

Herbert Brewer, organist van de Gloucester Cathedral. Daarna bezocht hij tot 1917 het Royal College of Music in Londen waar hij onder de hoede kwam van een reeks vermaarde docenten: Charles Wood (harmonie en contrapunt), Walter Parratt (orgel), Charles Villiers Stanford (compositie) en Hubert Parry (muziekgeschiedenis). In deze tijd componeerde hij zijn eerste set *Three Psalm Preludes* voor orgel en ook enkele interessante kamermuziekwerken waarmee hij veel succes had en prijzen won.

Gedurende enige tijd was hij aan de Salisbury Cathedral verbonden als tweede organist. In 1920 werd hij tot compositiedocent benoemd aan het Royal College of Music in Londen, een post die hij tot 1979 heeft behouden. Daarnaast was hij onder meer docent aan de universiteit in Londen. De tragische dood van zijn 9-jarige zoon Michael in 1935 was voor Howells aanleiding zijn *Requiem* uit 1932 te herzien. Hij integreerde deze compositie in een groot oratorium, *Hymnus Paradisi* voor solisten, koor en orkest, dat, hoewel al voltooid in 1938, pas in 1950 zijn première beleefde en beschouwd wordt als zijn voornaamste werk.

Vanaf deze tijd, 1938, componeerde Howells ten behoeve van de Anglicaanse liturgie een grote hoeveelheid geestelijke koormuziek voor vierstemmig gemengd koor en orgel. Hoewel hij tegenwoordig hoofdzakelijk als componist van vocale kerkmuziek bekend is vertoont zijn oeuvre een grote veelzijdigheid: er zijn piano-, clavichord- en orgelwerken en naast zijn *Hymnus Paradisi* nog enkele andere grote werken voor koor en orkest. Ook vinden we orkestwerken, twee pianoconcerten, een prachtig celloconcert, liederen en boeiende kamermuziek voor allerlei ensembles. Voor elk wat wils en altijd op hoog niveau. Howells ontving vele prijzen en onderscheidingen. Hij overleed

TEKST: LOURENS STUIFBERGEN

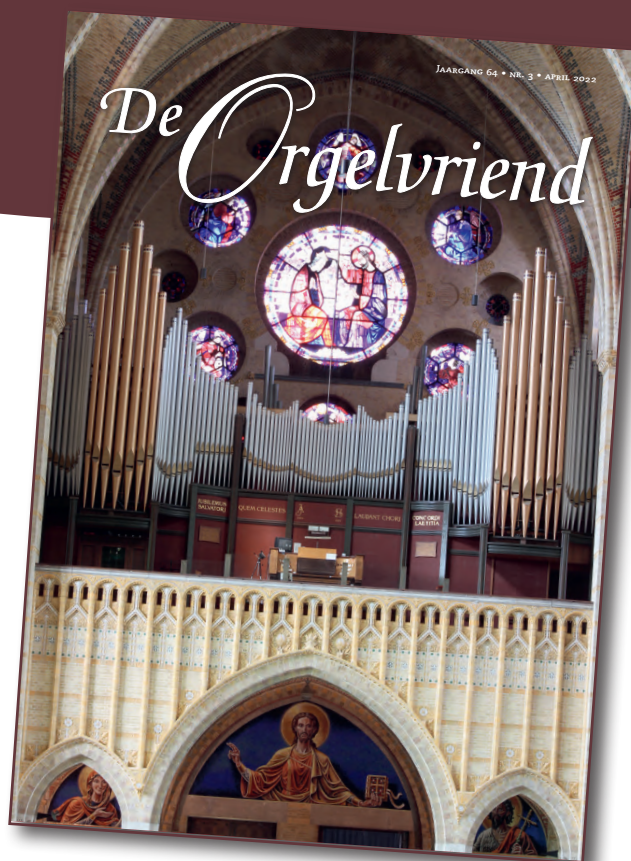

Nieuwsgierig naar de rest van de inhoud?

Neem een (proef)abonnement of bestel een los nummer op www.orgelvriend.nl

Proefabonnement van 3 nummers voor slechts € 14,50

Of neem een abonnement. Het eerste jaar voor € 44,00 daarna € 60,00 (bij betaling via machtiging € 1,00 korting)

De Orgelvriend